

УДК 159.9+159.923.2

Г 17

Олена ГАЛЯН

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО РОБОТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ

У статті актуалізовано потребу модернізації змістовної та процесної складової професійної підготовки майбутніх психологів в умовах сучасних українських реалій. Обґрунтовано важливість системних змін їхньої теоретико-практичної компетенції з урахуванням трансформації й оновлення суспільних процесів, у яких відбувається життєздійснення особистості. Проаналізовано основні напрямні професіоналізації студентів на етапі навчання у ВНЗ.

Ключові слова: професійна підготовка, професіоналізація, модернізація підготовки, сучасні українські реалії, майбутній психолог.

Постановка проблеми. Система вищої освіти є важливим елементом забезпечення професійної підготовки фахівців у різних галузях суспільного буття, зокрема й у сфері надання професійної психологічної допомоги. Її (професійної підготовки) орієнтованість на набуття необхідних компетенцій ґрунтується на адекватному уявленні про зміст і особливості виконання професійних функцій. Однак швидкоплинність життя, його багатогранність, складність, непередбачуваність, транзитивність повинні враховуватися при визначенні підходів до організації процесу професіоналізації студентів на етапі навчання у ВНЗ. Лише у цьому разі можна розраховувати на адекватність реагування майбутніх фахівців на виклики часу, у якому вони живуть, працюють та здатні не тільки відтворювати знане, але й бути відкритими для нового досвіду. Для цього сама вища освіта має розширювати можливості професійного розвитку студентів.

Означене актуалізується у час, коли в Україні формується нова категорія осіб, які потребують психологічної допомоги, підтримки, супроводу. Йдеться про учасників АТО, членів їхніх сімей, переселенців, біженців, постраждалих унаслідок міграції, репатріації тощо. Віковий діапазон постраждалих доволі широкий. Допомоги потребують і діти, і молодь, і дорослі. Це, відповідно, не може не позначитися на системі професійної підготовки майбутніх психологів. Їхня готовність до роботи з різними типами реальності, в яких живе людина, визначає рівень професійності та задає орієнтири вдосконалення психологічних знань, професійної компетентності. У зв'язку з цим важливо визначити змістові, процесні та результативні аспекти професійної підготовки майбутніх психологів до роботи в умовах сучасних українських реалій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес професіоналізації психологів завжди викликав інтерес у дослідників. Зокрема ними обґрунтовано та описано модель особистості психолога (Н.В. Чепелева, Н.І. Пов'якель [7]), яка визначає змістові складові його професіограми, окреслено закономірності формування індивідуальних інваріантів ціннісно-орієнтаційного портрету психолога (А.А. Фурман [6]), визначено місце мотиваційно-сміслової регуляції в його професіоналізації (Ж.П. Вірна [1]) та процес становлення професійної свідомості фахівця (Н.Ф. Шевченко [8]).

Останнім часом збільшилася кількість публікацій, присвячених розкриттю особливостей застосування компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутніх психологів [2], орієнтація на синергійні моменти розвитку освітньої галузі загалом [4]. Це зумовлює потребу в розробці системи модернізації професійної підготовки психологів з урахуванням специфічності предмету їхньої діяльності та перманентності трансформації й оновлення суспільних процесів, в яких відбувається життєздійснення особистості.

Сучасні українські реалії детермінували актуалізацію досліджень особистості у кризових умовах та критичних ситуаціях життя [3], визначивши важливість спеціальної розробки й апробації не тільки психотехнік психологічного впливу, але й порушивши питання модернізації підготовки майбутніх психологів

до роботи в умовах нестабільності суспільного буття, проблемностей тощо. Інтернет-ресурси рясніють запрошеннями на різного роду акції, тренінги та майстер-класи, які пропонують навчання прийомам роботи з травмувальним впливом реалій на людину. Однак їхній аналіз та коментарі фахівців містять суперечливі висновки щодо вибору психотехнік або, наприклад, можливостей їхнього застосування у роботі з тими чи тими видами наслідків психотравми.

Отже, з огляду на важливість організації теоретичної і практичної підготовки майбутніх психологів відповідно до вимог часу, констатуємо, що потребує теоретико-методологічного обґрунтування та системного вивчення питання структури і процесу набуття студентами професійних компетенцій у сфері психологічної допомоги особистості, життєздійснення якої відбувається в нестабільному, змінюваному, небезпечному світі реальних подій.

Мета статті – обґрунтувати актуальність розробки спеціальної теоретико-практичної підготовки майбутніх психологів до роботи в умовах сучасних українських реалій.

Труднощі і кризи різних сфер життя, які, зрештою, призводять до криз і проблем окремо взятої людини, формують соціальне замовлення на підготовку фахівців у сфері психологічної допомоги. Саме цей контекст відображає усвідомлення суспільством цінності людської особистості, ставлення до неї як до соціальної та психічної реальності.

Порівняно з іншими професіями, діяльність психолога специфічна за своїм предметом – це індивідуальність конкретної людини, в усій складності та різноманітності психічних проявів, диспозицій, експектацій тощо. Кожен у процесі життєздійснення набуває власної унікальної моделі світу. Вона представлена комбінацією суспільного й особистісного досвіду. Отже, сформовані особистісні конструкти визначають особливості спілкування, ставлень, оцінок, бачень, усвідомлень, настановлень, які відображають суб'єктивність інтерпретаційних моделей особистості. Наша увага до предмету діяльності психолога не випадкова. Вивчаючи онтофеноменологію психічного, студенти вибудовують систему знання про внутрішній світ конкретної особистості та особливості психологічної інтервенції, яка спрямована на опти-

мізацію (конструювання) процесів саморозвитку, самоорганізації, самореалізації та інших само-, які забезпечують функціонування цілісності особистості, її особистісне зростання. Отже, складність предмету діяльності психолога, важливість його розгляду на основі онтологічного, феноменологічного, асіологічного та гносеологічного підходів визначає особливості структурування змісту підготовки фахівців та вимоги до рівня їхньої компетентності.

Орієнтація на загальні і спеціальні знання у сфері психології, номотетичний та ідеографічний підхід до розгляду особистості актуалізує розуміння полідетермінованості проявів психічного, необхідність його дослідження у відповідних реаліях буття. Саме у такому контексті розглядають проблеми освіти сучасники [2; 4; 5]. Йдеться про важливість врахування дискурсу «сучасності», що «конститується як проблематичне, позбавлене очевидної єдності утворення, ... складноорганізований, мозаїчний простір, ... що перетворюється в надзвичайно складну взаємодію «порядку» й «хаосу» [4, 7]. У таких умовах навчання має бути смислоорієнтованим, сприяти не тільки професіоналізації мислення майбутнього фахівця, але й розвитку здатності осягати складність, непередбачуваність цивілізаційних процесів, орієнтуватися в них. Хоча варто зазначити, що результат, на який орієнтована психологічна допомога (підтримка, супровід), залишається очевидним: відкрита світові людина, позбавлена деструктивних проявів, яка розуміє й емоційно комфортно відчуває себе в цьому світі і світ у собі, психічно здорова, творча й активна, духовно зріла особистість.

В умовах сучасних реалій навчально-професійна діяльність студентів повинна відповідати логіці гуманітарної освітньої парадигми та «синергії життя». Саме вони забезпечують формування нового типу пізнання, в якому акцентується увага на «готовності розпізнавати та вести діалог з носіями інших цінностей і смислів» [4, 8], пізнавати істину, здобувати досвід осмислення інформації, осягнення світу. На думку О.М. Лозової, синергійні моменти в розвитку освітянської психологічної науки в Україні виявляються у зростанні практичної орієнтованості психологічних досліджень [2], що відкриває перспективи для залучення студентів до проведення активної науково-пошукової

діяльності, творення власного досвіду пізнання психічної реальності та роботи з нею. Отже, у змісті та процесі навчання майбутніх психологів повинні відображатися актуальні для теорії і практики результати наукового пошуку й обґрунтування адекватних психотехнічних прийомів, які відповідають проблемному підходу до надання психологічної допомоги (не у межах науково-практичної традиції, або компетенції психолога, а за принципом «проблема – відповідний підхід, або конкретні практики»).

Професійну підготовку майбутніх психологів на етапі навчання у ВНЗ варто організовувати на основі осмислення студентами: сучасних тенденцій розвитку психологічної науки та різних сфер психологічної практики; актуальних для особистості питань життєздійснення і способів самореалізації; проблемностей, неадекватностей життєвого, особистісного, професійного простору людини, груп людей (з огляду на власний досвід); впливу трансформаційних і цивілізаційних процесів на особистість; кризовості вікового розвитку, життєвих криз; травмального контексту у переживанні конкретних життєвих подій тощо. Отже, у студента процес «привласнення» (за О.М. Леоньєвим) знання передбачає його «народження» кожним особисто. Процесно це можна реалізувати завдяки отриманню навичок самокоучингу, самонавчання і саморозвитку.

Висновки. Сучасна ситуація у вищій освіті відображає основні тенденції та організаційні аспекти модернізації професійного становлення майбутніх фахівців на основі запровадження інноваційних підходів як до змісту, так і до способів набуття ними знань, необхідних компетенцій. Однак за відсутності державних стандартів у чималій кількості спеціальностей, виші самі формують змістову компоненту професійної підготовки студентів. Це відкриває перспективи для оперативного реагування у змісті освіти на виклики часу, завдяки введенню до навчального процесу тих дисциплін, які оптимально забезпечують набуття актуальних у сучасних умовах компетенцій, а система навчальних програм позавишівською підготовкою – розширення спектру знань та умінь у межах професійної діяльності відповідно до власних потреб, або новітніх практик. Отже, навчально-професійна діяльність студента у цьому контексті стає інструментом саморозвитку.

Для психологічної науки цей підхід є особливо важливим. Адже предмет діяльності психолога, запити на його практичну роботу у сучасних українських реаліях вимагають удосконалення змістової і процесної складової професійної підготовки майбутніх психологів. З цією метою варто організовувати навчання студентів на засадах гуманітарної парадигми та «синергії життя», що якнайкраще відображають постмодерний етап розвитку науки й суспільства та створюють перспективи для удосконалення навчального процесу вишів через його осучаснення (як у змісті, так і в методах), смислоорієнтованість.

Перспективною наукового пошуку стане визначення концептуальних засад видозміни змістового компонента навчання майбутніх психологів з урахуванням сучасних українських реалій.

Література

1. Вірна Ж.П. Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01 / Ж.П. Вірна ; Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2004. – 414 с.
2. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх психологів : [монографія / авт. кол. ; за наук. ред. О.М. Лозової]. – Вінниця : «Віндрук», 2014. – 184 с.
3. Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (Суми, 19 – 20 лютого 2015 р.) / [за ред. С.Б. Кузікової, І.М. Щербакової]. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. – 300 с.
4. Синергетика і освіта : монографія / за ред. В.Г. Кременя. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2014. – 348 с.
5. Скотна Н.В. Особа в розколотій цивілізації : освіта, світогляд, дії : [монографія] / Н.В. Скотна. – Львів : Українські технології, 2005. – 384 с.
6. Фурман А.А. Ціннісно-орієнтаційний портрет фахівця-психолога : від моделі до індивідуальних інваріантів / А.А. Фурман // Психологія і суспільство. – 2012. – № 1. – С. 118 – 126.
7. Чепелева Н.В. Теоретичне обґрунтування моделі особистості практичного психолога / Н.В. Чепелева, Н.І. Пов'якель // Психологія : [зб. наук. праць НПУ ім. М.П. Драгоманова]. – К., 1998. – Вип. III. – С. 35 – 41.
8. Шевченко Н.Ф. Становлення професійної свідомості практичних психологів у процесі фахової підготовки : [монографія] / Н.Ф. Шевченко. – К. : Міленіум, 2005. – 298 с.

Галян Елена. Подготовка будущих психологов к работе в условиях современных украинских реалий. В статье актуализирована необходимость модернизации содержательной и процессной составляющей профессиональной подготовки будущих психологов в условиях современных украинских реалий. Обоснована важность системных изменений их теоретико-практической компетенции с учетом трансформации и обновления общественных процессов, в которых происходит жизненная реализация личности. Проанализированы основные направляющие профессионализации студентов на этапе обучения в ВУЗе.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, профессионализация, модернизация подготовки, современные украинские реалии, будущий психолог.

Halian Olena. Training of future psychologists to work in the conditions of modern Ukrainian realities. The article actualized the need for modernization of the content and process component of the training of future psychologists in the conditions of modern Ukrainian realities. It substantiates the importance of systemic changes in their theoretical and practical competence because the transformed and updated of the social processes in which there is a vital realization of the individual. We analyzed the main guide professionalization of students at grade level in high school.

Keywords: training, professionalization, modernization of training, modern Ukrainian realities, future psychologist.